

TEOS ARAŞTIRMALARI, 1996

*Numan TUNA**

Teos araştırmaları 1996 yılı kampanyası Eylül ayında, 20 günlük bir çalışma ile gerçekleştirilmiştir. 1996 yılı alışmaları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tarihsel evre Değerlerini Araştırma Merkezi (ODTÜ TADAM) adına Doç.Dr. Numan Tuna tarafından yrtlmştir. Araştırma heyetinde, bakanlık temsilcisi olarak Milas Müzesi'nden Arkeolog Abuzer Kızıl ile Mimar İdil er, Arkeolog Bekir zer ve mimarlık ğrencisi Zafer Ulaş Gökhan yer almıştır.

Projenin 1996 programında yer alan agoradaki Hellenistik tapınağın ve Güney Limanı mendirek yapılarının rölöve işleri gerçekleştirilmiş, ayrıca önceki yıllarda yapılan çalışmaların bitirilmesi sağlanmıştır. Teos araştırmaları kapsamında Dr. M. G. Drahor tarafından yürütülen arkeo-jeofizik çalışmaları ise, teknik olarak gerekli iklim koşulları nedeniyle 1996 yılı Nisan ayında gerçekleştirilmiştir.

Yüzyılımızın başında Fransız araştırmacılarca kısa bir tanıtımı yapılan agoradaki Hellenistik tapınaęın¹, Dr. M. D. Uz tarafından da üzerinde n bir çalışma yapıldığı merkezimiz arşivinde bulunan notlarından bilinmektedir. Agoranın tam ortasında yer alan tapınak (Harita: 1) günümüz

* Doç.Dr. Numan TUNA, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, 06531 ANKARA

1 Y.Bquignon ve A. Laumonier, "Fouilles de Tos, 1924," *BCH* 49(1925), sh.288.

agora dolgu düzleminden 1.5 m. kadar yükseklikte bir platform üzerinde yer almaktadır. Tapınak platformunun batı ve güney kenarları eski ağıl yıkıntılarına ait gevşek örgülü moloz taş duvarlar ile kaplıdır (Çizim: 1). Burada platformun moloz taşlardan oluşan teras duvarı yığintıları altında örtülü olması nedeniyle, krepidoma yapılanmasını şimdilik belirleyemedik.

Duvarlar ortalama 35 x 40 x 85 cm. boyutlu yerel kalker dikdörtgen bloklarla atkılı örgülüdür. Bazı *in situ* yapı blokları üzerinde tapınağın inşaatına ilişkin kodlama harfleri bulunmaktadır. Duvar kalınlıkları birçok yerde 105 cm. ölçülmüştür. Cella iç mekanı kuzeybatı köşesinde daha önce definciler tarafından açılmış bir sondaj çukurunda yaptığımız gözlemlere göre, tapınak temel duvarları en az 1.7 m. derinlikte platform dolgusu içine oturmaktadır.

Yüzey temizliğinden sonra ilk belirlemelere göre, tapınak 8.10 x 19.3 m. ölçüsünde bir stylobat üzerine yükselen bir prostylos olabilir (Çizim: 1; Resim: 1). Güney yönünde agoradan girişli olması gereken tapınağın pronaos mekanı iç derinliği 5.40 m. ölçülmüştür. Cella mekanı iç derinliği 9.5 m., opisthodomos iç derinliği ise 2.10 m. dir. Buna göre, naosun tamamı yaklaşık 65 attik ayağı, pronaosun 18 attik ayağı, cellanın 32 attik ayağı, opisthodomosun ise 7 attik ayağı ölçüleri elde edilmektedir. Bu mekanların oranları itibarıyla tapınak, Priene'de bulunan Athena Tapınağı'na benzer görünmektedir.

Ancak, Hellenistik Dönem'de küçük ölçülerde yapılan birçok Batı Anadolu tapınakları gibi bu tapınak da prostylos düzeninde olmalıdır; buna göre de, opisthodomosa sahip olarak Menderes Magnesiası'nda bulunan Zeus Sosipolis Tapınağı'na benzer görünmektedir. Ne var ki, opisthodomos iç derinliğinin çok dar olması nedeniyle, tapınağın Dr. Mustafa D. Uz'un önerisine göre tetrastyle-amphiprostylos planına sahip olduğu da düşünülebilir.

Tapınak platformu doğu ve kuzey kenarları agora dolgu yüzeyine daha yumuşak bir eğimle kavuşmaktadır. Bu kesimdeki platform kenarla-

rında çok sayıda üst yapı elemanı parçalarından², özellikle yivli sütun tamburları, baştaban (arşitrav), korniş ve tavan kaseti parçaları görülmektedir. İonik sütun tamburları taban çapı yaklaşık 84 cm. olup, 26 yivli ve yarım daire kesitlidir. Kuzey terasında görülen ante başlığı, tapınağın üst yapısı için İon ve Attik özelliklerin birleştirilerek kompozit bir stil yaratıldığını göstermektedir. Baştaban örnekleri 3 fascialı, inci dizili ve İon kymationludur; ölçüler ve bezemeler itibarıyla Menderes Magnesiası'nda bulunan Zeus Sosipolis Tapınağı baştabanları ile çok benzer bulunmuştur.

Eldeki verilere göre, tapınağın sütun aralıklarının sütun alt çapının yaklaşık 2 katına eşit ölçülerde -Hermogenes'in systylos tipine uygun olarak- düzenlendiği tahmin edilmiştir. Sonuç olarak söz konusu benzerlikler göz önüne alındığında, tapınağın Teos Dionysios Tapınağı gibi Hermogenes'in ilk yapılarında görülen ölçülere uygun görülmektedir. Fransız araştırmacılar tarafından tapınak platformunda bulunan mimari parçalar arasında ele geçen epigrafik bulgular³ tapınağın Hellenistik Dönem'de yapılmış olabileceği görüşünü desteklemektedir.

Teos araştırmaları projesi çerçevesinde ilk kez 1993 yılında inceleme fırsatı bulduğumuz Güney Limanı mendirek yapısı⁴ ikinci önemli çalışma alanı olmuştur (Harita: 1). Limana uzanan güney surlarının antik liman dalgakıran yapısı ile birleşme yerinin kesin olarak saptanması, kumların bu kesimi örtmesi nedeniyle şimdilik olanaksız görünmektedir ancak, topoğrafik yapının göstergeleri ve yüzeyde korunmuş temel kalıntılarına göre, doğu-batı ekseninde uzanan dalgakıran 200 m. üzerinde bir yapılanmaya sahip olmalıdır. Teos Güney Limanı dalgakıranı Batı Anadolu'da günümüze dek korunabilmiş az sayıda antik liman yapıları arasında,

2 Moloz taş duvar yıkıntıları içinde, başka yapılara ait olanlarla birlikte, daha çok tapınağa ait olması gereken çok sayıda mimari üst yapı elemanı parçalarına rastlanmaktadır. Tapınağın güney terası yakınlığında bulunan iyi korunmuş mimari elemanlar ise, stil ve boyutları itibarıyla diğerlerinden çok farklı görünmektedir, bunlar, Dr. Mustafa D. Uzun notlarına ve tarafımızdan 1993 yılında yapılan belirlemelere göre, agoranın kuzeydoğu bölümünden yeni taşınmış olmalıdır.

3 Béquignon ve Laumonier, *a.g.m.*, sh.288.

4 N. Tuna, "Teos Araştırmaları, 1993" *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara: Mayıs 1994, T.C. Kültür Bak., Anıtlar ve Müzeler Gn. Md. (Ankara: 1995), sh.172 vd.

erken bir örnek olarak yer almaktadır. Kent savunma duvarlarının devamı olarak, antik limanı koruyan savunma duvarı gibi yapılması ve kent savunma duvarlarına benzer yapım tekniğine sahip olması, dalgakıran yapısının, Teos kent duvarlarının yapımına ait yazıt ile en geç İ.Ö. 2. yüzyıl başlarına tarihlenmesini gerektirir⁵.

Kent savunma duvarlarının hemen doğusunda limanın batı sınırını veren rıhtım duvarı 1993 yılında yaptığımız ölçümlere göre oldukça iyi korunmuş durumdaydı. Ancak, çevredeki yapı kooperatifleri tarafından atılan inşaat molozları altında kaldığından, 1996 arazi çalışmalarında bu duvarlar görülemedi.

Dalgakıran yapısının iyi korunmuş rıhtım kesimi, doğu uçta deniz içinde izlenen temel duvarları ve dağılmış giriş kulesi (belki feneri) ile (Resim: 2) doğu-batı ekseninde yaklaşık 150 m. uzunluğundaki bölümünün rölövesi çıkarılmıştır (Çizim: 2). Güneyde yer alan dalgakıran temel duvarı ile kuzeydeki rıhtım cephesi arasında kalan genişlik 14.9 m. ölçülmüştür. Burada, rıhtım kenarından hemen birkaç basamak ile yükselen ve daha sonra 5.6 m. genişliğinde bir kullanım platformuna ulaşılan bir düzenleme yapıldığı belirlenmiştir. Gezinme platformu olduğunu düşündüğümüz antik dalgakıran üst düzleminde *kyma rekta* profilli yerel kalker taşından üst yapı elemanlarına rastlanmıştır.

Güneyde deniz duvarının 130-140 cm. kalınlıkta temel duvarı deniz seviyesi altında açığa çıkmış bölümünde görüldüğü gibi, dikdörtgen biçimli iri blokların (0.90 m. x 1.40 m.) yüzleri düzgün bağlantılı örülmüştür. Temel duvarında halen korunmuş kelebek kenet bağlantılarında demir kenet parçaları görülmektedir. Temel duvarı üzerinde 130 cm. kalınlığında isodomik dikdörtgen örgülü deniz kalkan duvarı yükselmektedir.

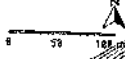
1995 yılı sezonunda başlatılan Teos antik kenti kuzey ve kuzeydoğu bölümü topoğrafik plan çalışmaları ise, bu araştırma sezonunda sonuçlandırılarak, antik kentin savunma duvarları itibarıyla -Külahlıkır Tepe,

5 S. Şahin, *Epig. Anatolica* V: 1985, sh. 13-18.

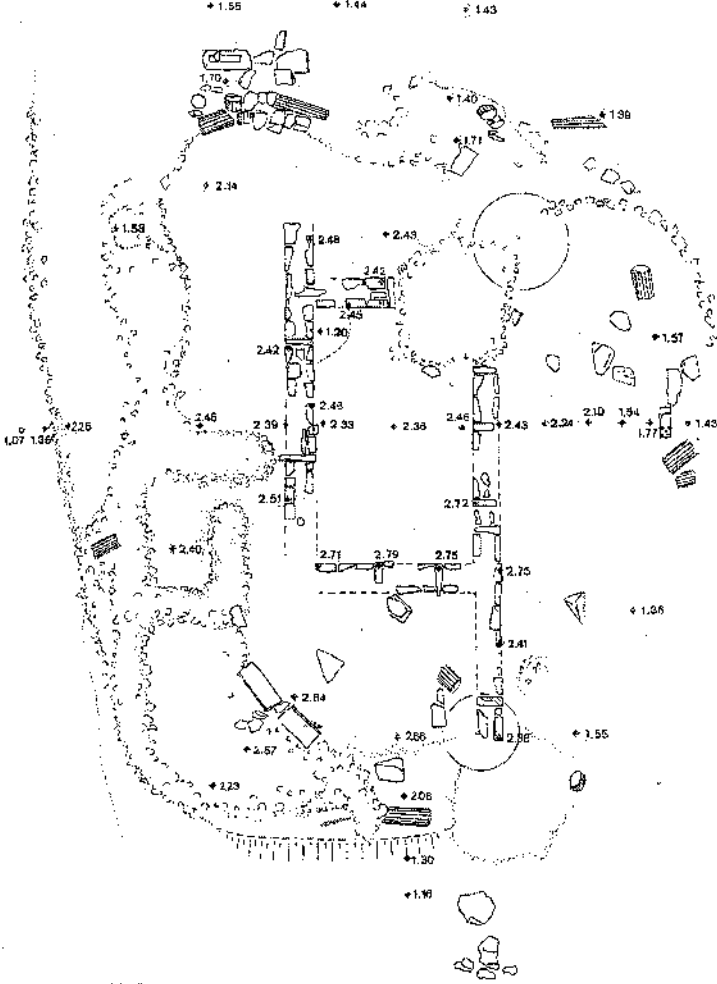
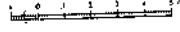
Sığacık yakası hariç- topoğrafik kent planı elde edilmiştir (Harita: 1). 1996 yılı kampanyasında önceki yıllarda gerçekleştirilen çalışmalardan akropoldeki arkaik temenos alanı, theatron ve bouleterion yapılarındaki rölövelerin kontrolleri de yapılmıştır.

Kent savunma duvarları içinde yapılan yüzey araştırmaları kapsamında antik çanak-çömlek atölyelerine ait yeni döküntü alanları saptanmıştır. Bunlardan Güney Limanı batısında, kent savunma duvarları içinde yer alan döküntüler yaklaşık 2 hektarlık bir alanı kapsamaktadır; daha sınırlı bir alana yayılan diğeri ise, agoranın hemen doğusunda antik liman kıyısı boyunca görülmektedir.

TEOS

Harita: 1

RC. İÇİ: İÇİ ÜÇER
ZAFER ULAŞ GÖKHAN
ÇİZİM: ZEYNEP DURMUŞ
TARİH: 30.11.1986

Çizim: 1

Çizim: 2

Resim: 1

Resim: 2